

**Bəhmən
SULTANLI**

Bu səpkili yazılar mənim peşmə uyğun olmadığına görə nə üçün belə yazılar yazdığımı maraqlanırlar. Doğrudur, mən uzaq bir peşənin sahibiyəm. Belə yazılar yazmaqla məşğul olmaya bilərdim. Mən uzun müddət hamının gözünün qarşısında olan və vəç kimin baş qoşmadığı qüsurlar haqqında yazmağa ehtiyac duydum...

1. Heydərbabaya salam mahnısı

Uca şairimiz Məhəmmədhusəyin Şəhriyarın "Heydərbabaya Salam" poeması hüduzsuz dünya poeziyasının ən qüdrətli incilərindəndir. "Heydərbabaya salam"ın ayrı-ayrı bəndlərini bezi müğənnilərimiz mahnı kimi oxuyurlar. Ancaq onların ara-sıra bilərəkdən, ya bilməyərəkden poemanın söz dəyişdirilməsinə yol vermələri üzücüdür. Misaılın:

"Heydərbaba, gün dalıvi dağlasın, Üzün gülsün, bulaqların ağlasın, Uşaqların bir dəstə gül ağlasın, Yel gələndə, ver gətirsin bu yana, Bəlkə mənim yatmış bəxtim oyana" bəndinin birinci misrasında şair "gün dalıvi dağlasın" deyir. Müğənnilərimizə belə oxuyurlar: "Heydərbaba, gün sinəni dağlasın". Onlar "sinə dağlanması"nın çox ağır qarğış olduğunu anlamırlar. Qadınların ən ağır qarğıışı "sinəni dağlasın"dır. Müğənnilər elə bilirlər "gün dalıvi dağlasın"dan "gün sinəni dağlasın" abırlıdır. Onlar bilmirlər, Uca Şəhriyar Azərbaycan türkcəsini təkcə onlardan yox, onların baş dilçiləri Möhsün Nağısoyludan da yaxşı bilib. Onu da bilmirlər, "Heydərbaba, gün sinəni dağlasın"ın anlamı belədir: "Heydərbaba, səni görüm, sinə dağı görəsən, elə bir dağı görəsən, həyatın boyu o dağı göynertisi sinəndən getməsin". Sözsüz, misradakı "gün dalıvi dağlasın"dakı "dağlamaq" sözü qarğış anlamında deyilməyib. Müğənnilərimizin Uca Şəhriyarın işlətdiyi sözə, nöqtəyə, vergülə belə əl gəzdirməsi məsləhət deyil.

"Sinəni" sözüne aid kiçik bir haşiyyə. Bu sözü böyük şairimiz vurğulanan misrada "dalıvi" yerinə "sinəni" işlətməli olsaydı, "sinəni" yox, "sinəni" işlədərdi. Çünki "gün sinəni dağlasın"da "sinəni"de ki-minsə sinəsindən söz gətirir, hamının sinəsindən söz gedir. "Sinəni" sözü burada ümumiləşdirici söz olur və "sinəni dağlasın" deyəndə istənilən sinənin dağlanması anlaşılır. Bir çox başqa sözlərin də deyilişində buna bənzər dolaşlıqlar yaranır. Misaılın:

1. Atanı sevirsən? 2. Kitab istədiyini atana dedin? Bu deyilişləri nəzərdən keçirək. Burada 1. "Atanı" sözü nəyi işə harayasa atanı demək olar; 2. "Atana" sözü nəyisə, harayasa atanı deməkdir. Sözlərin bu cür işlədilməsi dolaşlıqlıq yaradır. Bizcə, uca şairin "dalıvi" işlətməsi sözlərin buna uyğun işlədilmələrində ömək rolu oynaya bilər.

2. Kələm gül açdı

Millətin gelişməli, yüksəlişli olması üçün təkcə onun aliminin, şairinin zəkali, təkəkkürlü olması yetərli deyil. Bütün insanların ağıllı, zəkali olması vacibdir. Ancaq ara-sıra elə olur, bu şərtlərin pozulduğu məqamlar da mümkündür. Məsəlçün, xalqın yaratdığı bir mahnını ömək gətirmək istəyirəm: Mahnıda deyilir: "Alça gül açdı nənəli, dilim dolaşdı nənəli. Ah, bu

elin qəşəng qızı qoşuldu qaçdı nənəli, qoşuldu qaçdı nənəli". Mahnının "alça gül açdı" hissəsi yazın gelişini bildirir. Yaz bizdən uzaqlaşmayıb, hələ davam edir. Onun ilk gelişində alçanın gül açdığını, təbiətin oyandığını, ağ rəngli paltar geydiyini hamımız müşahidə edirik. "Dilim dolaşdı" hissəsi məcazi anlamda "qan qaynaması"nı, "eşqin şiddətlənməsi" səbəbindən "dilini topuq vurməsi"ni nəzərə çarpdırır. Bütün bunlar da "qəşəng qızın qoşulub qaçması"na, qoşulub qaçan qızı qoşub qaçırtmasına səbəb olur. Yazın gelişinin, təbiətin oyandığını, qanın qaynamasını və əlamətlərini, alçanın gül açması kimi heç bir təbiət hadisəsi bildirə bilməz. Ancaq, bu mahnıda alça sözü "bəzi" "müğənnilərin xoşuna gəlmədiyi

lar. Səhər yeməyini oteldə yeyirdik, günorta və axşam yeməklərini onların məsləhət bildikləri yerlərdə. Dostlarımız arabir mənə Təbrizin görməli, gəzməli yerlərinə gətməyimə şərait yaradırdılar. Bir gün kiçik qardaş məni Təbrizin yaxınlığındakı bi kəndə apardı. Yolun düz qırağındakı birötəclik binaya getdik. Qardaş dedi bura çayxanadır. Keçdik içəri. Bir cavan kişi bizi qarşıladı. Qardaş şərti adıyla dedi, bu, Cəfərdir, tanınmış aşığıdır. Dedim, aşığı, Təbriz aşığına qulaq asmaq istəyirəm, yaxşı olar oxuyasan, qulaq asam. Dedilər, oxumaq olmaz, gəlib tuturlar. Dedim, qorxma, aşığı, oxu, mən buradayam qorxma, səni heç kim tuta bilməz! Aşığı bir gözü qapıda, bir gözü məndə oxudu. Aşığın səsi də, oxuması da mənə çox xoş gəldi. Dedim, bir də oxu Aşığı, yenə oxudu. Onu heç kim narahat etmədi. Doğrudur, məndə belə risqlər olurdu. Ancaq yaxşı tanış-bilişimin olma-

nə çox xoş idi və tanış gəldi. Elə bildim Təbrizdə oxuduğum Aşığı oxuyurdum. Təbrizdəki Aşığın öz adı və oxuduğu mahnının adı yadımdan çıxmışdı. İnternetdə tapdığım Aşığın adı Məhəbb Xəlili (Xəlilli), mahnının adı "Gilənar" idi. İnternetdə hər vaxtışırı ona qulaq asıram. Bir gün internetdə Aşığı Məhəbbu axtararkən möhtəşəm oxu maneralı Xalq Artisti, dinləyicilərinin sevimlisi Gülyanaq Məmmədovanın da "Gilənar" mahnısının oxuyanı olduğunu gördüm. Sözlərində güclü fərqlər olsa da, həm Məhəbb Xəlilin oxuması, həm də Gülyanaq Məmmədovanın oxuması möhtəşəm idi, könül açan, zövq oxşayan idi.

Bununla deyim, "Gilənar" mahnısını ilk dəfə böyük Təbrizin canlı əfsanələrindən olan Aşığı Məhəbb Xəlilidən eşitmişəm və eşitdikcə də eşitmək istəmişəm. Bilindiyi kimi, "gilənar" meyvə adıdır, nar gilesi deməkdir. Nar gilesi kimi çox

lər: sənətləri geyimlərinə bənzəyir, geyimləri sənətlərinə. ona görə də təbii görünürlər, zövq oxşayırlar. Qüdrətli Aşığı Məhəbb "Gilənar" mahnısındaki sözlərin oxuduğun, axıcı deyilişli, mahnını oxuduqca səs ahənginin, zəngülələrinin, oxuduğu sözlərin anlamı, bu anlama, həm də sifət cizgilərinin musiqi ahənginə uyğun dəyişmələri bir-birini müştəhəp edir və tamamlayır. Aşığın (müğənninin) ustalığının ən başlıca göstəricisi, deyərdim, bəlkə də onun bu keyfiyyətlərində axtarılmalıdır. "Gilənar" mahnısı güclü fəlsəfi olan möhtəşəm bir mahnıdır. Onun bütün məziyyətlərini, bütün incəliklərini kiçik bir yazıda vermək müşküldür. Mahnıda o taydakı böyük şəhərlərimizin (Təbriz, Ərdəbil), həm də butaydakı elm, sənət, mədəniyyət məbədi olan məskənlərimizin (Bakı, Gəncə) adı çəkilir. "Gilənar" mahnısında otaylı - butaylı deyəndə Azərbaycanın xəritəsi vurğulanır.

Bir neçə mahnımız haqda duyğular

Aşığı (müğənni, xanəndə) "o taylısan" deyəndə, "Arazın o tayı (Azərbaycanın Quzey tayı), "bu taylısan" deyəndə, Arazın bu tayı, Azərbaycanın Güney tayı nəzərdə tutulur.

Böyük Şəhriyar:

O taydadı Şəki, Şirvan, Qarabağ, Bu tayda da Məşgin, Əhər, Qaradağ, Bir-birini Arazdan almış soraq, Son özü də gəca-gündüz ağlayıb - deyir.

Bununla, həm də indi bizdə olmayan Borçalı, Dərbənd, Göyçə, Turanq da möhtəşəm aşığın oxuduğu möhtəşəm "Gilənar" mahnısında yer alır. Demək, mahnıda o taydakı ulu məbədlərimizdən, məskənlərimizdən Təbrizimizdən, Ərdəbilimizdən və taydakılardan Bakımızın,

Gəncəmizin... (eləcə də, bizdə olmayan Borçalımızın, Göyçəmizin...) adlan tükənməz qürur hissiyə, fəxrə çəkilir. Ancaq, "Gilənar" mahnısını bu taykı Azərbaycanda oxuyanlar Təbrizi, Ərdəbil, Borçalını, Göyçəni, Turanıq unudaraq Gəncənin, Qazaxın, Şirvanın, Astarənin adlarını çəkir. Onlar Unudurlar, Təbrizin, Ərdəbilin, Borçalının, Turanın adını çəkmək heç də tarixi gerçəkliyi nəzərə almamaq deyil və heç bir siyasət məqsəd güdmür. Elə, Aşığı Məhəbbun oxumasında da belədir. Aşığı Məhəbbu bunu gərayincə anlayır. Bütün torpaqlar, (o sirdən da bizim torpaqlar) bir-birinin davamıdır. Belə olduqda nə üçün o yerlərdə yaşayan insanlar bir-birini sevasınlar? Onda, "otaylısan", "butaylısan" sözləri nəyə lazım olur? Elə olan halda bu sözlər artıq görünür. Təəssüf, möhtəşəm sənətçimiz, həm o taylıların, həm bu taylıların sevimlisi olan Gülyanaq xanım Məmmədova da "Gilənar" mahnısını oxuyur. Ancaq o, "Gilənar"ı yalnız bu taydakı böyük, tarixi şəhərlərimizin adına bağlayaraq oxuyur. Bu yanaşma yanlışdır və yersizdir. Çünki bu mahnı təkcə sözlərdən və musiqidən ibarət deyil. Bu taylıların oxumasında o cür möhtəşəm mahnının anlamı itir, quruca sözlər və musiqi qalır. Bu, yolverilməzdir.

Göründüyü kimi, "Gilənar" mahnısı iki cür oxunur. Ancaq bu mahi bir cür oxunmalıdır. Bu baxımdan, bu iki cürdən hansı daha məntəqli isə, daha böyük fəlsəfi gücə malikse, hansı daha çox münasibse, o, əsas götürülməlidir.

üçün alça yerinə "kələm" sözünü işlədir. "kələm gül açdı nənəli...". Bu, nə mahnıdır, nə zamanın mahnısıdır? Bu "kələm gül açdı" "mahnı"ı hansı beyinin məhsuludur? Heç kələm də gül açarmı? "Kələm gülü", "kələmin gülü" deyilmir. Çünki kələmin gülü olmur. "Gül kələm" deyirlər. Bu da "gülə oxşayan", "gülə bənzəyən" kələm deməkdir. Gül kələm avqust, sentyabr aylarında olur. Avqust ayında qan qaynayarmı, dil dolaşarmı, qız qoşulub qaçarmı, oğlan qızı qaçırdarmı?

3. Bir mahnının tarixəsi

Bir gün mərhum dostum, Elektrotexnika İnstitutunun direktoru Haşım Sadıqov məni Təbrizli dostları ilə tanış etdi. texnikaya aid müəssisələrində mütəxəssis üçün Bakıya dostları Haşım Sadıqovun yanına gəlmişdilər. Dostum Haşım Sadıqov bunu mənə dedi və dostlarına kömək ələmək məqsədilə mənim də köməyimi istədi. 1997-ci ildə biz Bakı Dövlət Universitetinin eməkdaşları Nəmət Məmmədov, Beniameddin Davidov, Yaşar, Bəhmən Sultanlı Haşım müəllimin təklifi və onun Təbrizli dostlarının çağırışı ilə Təbrizə getdik. Onlar bizə böyük ehtiram göstərdilər. Yaşamaq üçün İbn Sina otebində yer götürmüşdülər. Hər dəfə işdən sonra maşınla gəlib bizi aparırdılar və iş qurtarandan sonra da maşınla gətirib otelə qoyurdu-

duğ, qayda-qanununu yaxşı bilmədiyim yerdə son dərəcə böyük risk idi. Heç kimi yaxşı tanımadığım yerdə belə böyük riskə yol vermişdim. Doğrudur, bu risk başlıca olaraq aşığı və çayxananın sahiblərinə böyük risk idi. Buradakılar mat qalmışdılar. Aşığı oxuyub qurtarandan sonra biz Təbrizə ofisə qayıtmalı olduq. İki gündən sonra mənə Qaradağa apardılar. Əhərdə olduq. Əhərdə də Aşıqların olduğu zala getdik. Burada 5-6 Aşığı var idi. Məni aşıqlarla tanış etdilər. Oxumaqlarını xahiş etdik. Biri keçdi, hansı mahnını istədiyimizi soruşdu. Mən dedim keçən dəfəki mahnını oxusun. Qardaş mahnını dedi, Aşığı oxumağa başladı. Mən mahnıdan ayrılmamışdım. İki dəfə oxudu. Mahni oxundan sonra Təbrizə qayıtdıq. Mahnının musiqisi yadımdan çıxmırdı. Ancaq Təbrizdə Ziya Bünyadovun güllələndiyini eşitdik. Bu, bizim üçün çox ağır xəbar oldu...

O səsi, o mahnını bir də eşidə bircəkdimmi? Bunu təsəvvürümdə canlandıra bilmirdim. Ancaq mahnının səs çaları təxəyyülümdən silinmirdi. Elə, bu yaxınlarda qalın saçlı, lopabığı bir aşığıla internetdə rastlaşdım. Onu aşıqlar Qurultayında uzaqdan görmüşdüm. Təbriz, Qaradağ aşıqlarından olduğunu demişdilər. Gözlənilmədən onu internetdə tapdım dinlədim. Dinlədikcə də dinləmək istədim. Mahnısı, musiqisinin ritmi, oxu təzi mə-

zərifdir, rəngi nar gilesinin bənzərsiz rənginə çalır. Həcmcə də nar gilesindən çox fərqlənir. Tumu nar gilesinin tumu kimidir. Dadı-tamı nar gilesinin dadını-tamını andırır. Gilənar incə zövqlü, zərif duyumlu adamların meyvəsidir. Onun ağacı Arazın o tayda (Azərbaycanın Güneyi) da bitir, bu tayında da (Azərbaycanın Quzeyi). Ona Azərbaycanın Quzeyində bir çoxları rus dilindən gələn, bizim dilde anlamı bilinməyən "vişne" deyirlər. Gilənar meyvəsinin adını "vişne" ilə əvəzləmək elə zərif, rəngi də, dadı da bənzərsiz olan meyvəni təhqir etmək demək olardı. Ancaq, gerçəgi söyləsək, sevimli aşığımız Məhəbb Xəlili zərifliyinə, bənzərsizliyinə görə öz sevgilisini gilənara bənzədir və ona "Gilənar" deyir. Aşığı Məhəbbu möcüzəli səsinə, sənətçi ustalığına, aşığılıq məhəretinə görə ustad aşığılarımızdan sayılır. Deyərdim, Azərbaycanın bu tayında onu, onun sənətini, biçimi əski çağlardanqalma geyimini sevməyən, oturuşunu-duruşunu bəyənməyən adam çətin olar, tapılsın. İnanıram, o tayında da belədir. Buradakı kimi, orada da ona özəl sayıq bəsləyirlər. Aşığı Məhəbbun qəlb oxşayan, məlahətli, şirin, şaqraq səsi, böyük istedadı, bənzərsiz sənəti vardır. Aşığı Məhəbbu və onun ansamblıdakı sənətçilər layiqli aşığı geyimi seçiblər. Bu geyimdə onlar keçmiş aşığılardan seçilmir-